

ukończył GITLER-a" (3, с. 12) – автор надає нове okazionale значення, використавши прізвище політичного діяча ХХ ст. у вигляді аббревіатури як власну назву установи; **MISTOK-7** (znaczy się **Międzypaństwowa Stacja Orbitująca w Kosmosie**) (3, с. 19) – назва міжнародної космічної станції MISTOK-7 країни Городополис викликає у читача асоціацію з найбільшим за площею у світі космодромом «Байконур», де виготовлялися та експлуатувалися ракети з відомими назвами «Супутник-1», «Луна-2», «Восток-1» та інші, за аналогією яких автор створює власну назву для свого твору.

Автор твору звертається також до реалій сучасного світу, за назвою яких творить okazionalne назви приладів та інструментів: назви приладів і інструментів: «...i innych pomonuch w życiu codziennym ustrojstw założył **Główny Urząd Gromadzenia Licznych Informacji, w skrócie GUGLI**» (3, с. 51) – П. Гочек використовує фонову інформацію своїх okazionalizmів як гру слів. В нашому світі пошукова система Google насправді містить в собі велику кількість не тільки загальної, а й особистої інформації користувачів.

Твір П. Гочека насичений не відтворюваними мовними інноваціями, які є функціональні виключно у даному контексті твору, ці новотвори ненормативні, адже використання їх у іншому художньому просторі не може бути зрозумілим без пояснення походження цих слів. Автор використовує okazionalnu лексику для передачі фантастичного художнього простору та підсилення експресії; він охоплює різні категорії та сфери життя людини: власні назви – географічні (Chafgachustan, Zagłębia Bombasu, Jeuropolis, Kicaj), приладів та інструментів (GUGLI, Szajdogenerator, DEŻAWI), посад, професій (generał Izwiestnyj, kontradmirał Sucharow, admirał Port-Artur), назви казкових героїв (Misiu Miszuni, Włochaty Prosiaczek Czeburaszka), книжок, пісень, а також багато інтерпретованих запозичень з англійської, української та російської мов («Coś sobie myślą te skatiny?», «A niech mnie zeżrą dzięki jolki-pałki!!») тощо. Такі okazionalne слова та вирази не тільки поповнюють лексичний запас мови, формують фантастичний художній світ автора, а також створюють можливість міжкультурної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилова Л. В. Питання про okazionalizmi і способи їх утворення. Фрунзе: КДУ, 1984. С. 89–98.
2. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови. Київ: Довіра, 1999. 413 с.
3. Gociek P. Demokrator. Kraków: Warbook. 2018. 496 p.

Т. В. Тукова (м. Полтава)

РОЗВІДКИ МОВОЗНАВЦІВ ДО ДОРОБКУ СЛОВНИКАРІВ

Карнавалізація світу сучасника на усіх щаблях його буття стала ознакою сьогодення. Взаємопроникнення номінативних засобів однієї сфери в інші спостерігаються повсюди. Пришвидшується стирання кордонів між стилями та формами спілкування. Зміщуються традиційні регістри вживання мовних одиниць. Основними чинниками таких змін стали бурхливі соціальні та політичні події на зламі тисячоліть. Демократизація суспільства, зняття жорстких заборон та регламентацій, що відбулося в усіх сферах життєдіяльності, вплинуло відповідним чином і на користувачів мовної інформації. Поява нестандартної синтагматики стала маркером нового когнітивного опанування відомих одиниць мови. Розширення чи звуження семантики, перерозподіл семного набору, зміна конотацій та зняття ідеологічних маркувань фіксуються сучасними мовознавцями.

Прикметники, які традиційно функціонували у певній сфері, сполучаються з новими іменниками, сигналізуючи про реалізацію потенційних можливостей, закладених у їхньому семному ядрі. Скажімо, у кінці минулого десятиріччя прикметник *токсичний* був визнаний словом року (2018). Ця лексема донедавна не була загальноживаною, не належала до нейтральної лексики, залишалася частиною терміносистем хімії, біології, медицини та інших природничо-наукових галузей знань. Відповідною була і синтагматика *токсична речовина, токсичні продукти, токсичне живильне середовище, токсичні елементи, токсичні сполуки, токсичні гази, токсичні ураження* тощо. Див у текстах: *Ртуть – найтоксичніший, нерадіоактивний елемент на Землі. Може бути вдихання токсичного летючого субстрату. Повітря забруднене, промислові токсичні відходи викидаються в річки та озера, які завдає великої шкоди людям та природі. Коли вона нападає або загрожує, вона викидає токсичний газ, який є смертельним для людини. Художники історично зазнавали впливу таких токсичних речовин, як свинцева фарба. Токсичні пари бромю можуть пошкодити легені. Повітря у цьому місті токсичне через багато заводів, розташованих тут. Відчувається, що вуглеводи токсичні, як токсини, що містяться у безхребетних тварин у світових океанах. Риба, птахи та ссавці особливо чутливі навіть до невеликої кількості токсичних сполук у нафті, паливі та інших нафтопродуктах. Чому пожежники хворіють на рак від токсичного диму? Пам'ятайте, що вітамін А може бути токсичним на більш високих рівнях. Влада Польщі минулого тижня заборонила купатися на понад 50 пляжах уздовж узбережжя Балтії, після того, як спекотна погода призвела до зростання токсичних бактерій у незвично теплому морі. Викидання промислових відходів зробило водопостачання міста токсичним. Тому що частина цього ґрунту для горщиків дуже токсична, якщо потрапляє у велику кількість. Сучасні технології перетворили просту рослину пшениці на токсичного монстра. Ніяких інсектицидів та токсичних очищувачів. Найчастіше повторювані екологічні проблеми – це токсичне цвітіння водоростей, впровадження чужорідних видів та проблеми, пов'язані зі зміною клімату [7]. Узвичаєність тлумачення прикметника дозволила включити його до номенклатурних найменувань, наприклад, *відділ токсичного контролю* тощо.*

Синтагматика медичного дискурсу представлена сполуками *токсичний гепатит, токсичний зоб, токсичний епідермальний некроліз, токсичний синдром, токсичний шок, токсичні препарати* та ін.: *Ви можете отримати синдром токсичного шоку, якщо спите з тампоном; І по-третє, ліки, що відпускаються за рецептом, здаються менш токсичними, ніж їх заборонені аналоги [7].*

У академічному словнику (СУМ) зафіксовано таке значення: *ТОКСИЧНИЙ, а, е, спец. Який є токсином; отруйний. Ефір, хлороформ токсичні й небезпечні в дозах, які викликають м'язове розслаблення (Знання та праця, 5, 1965, 3); Буряки виділяють у ґрунт токсичні речовини, які найбільше шкодять коноплям (Радянська Україна, 20.VII 1967, 2); Відпрацьовані гази цих [дизельних] двигунів набагато менш токсичні, ніж бензинового мотора (Наука і життя, 3, 1975, 15); // Зумовлений діянням токсину. У теплокровних тварин ми зустрічаємо всі види інфекційного процесу, причому токсичні захворювання частіше спостерігаються у ссавців (Медичний журнал, XXIII, 4, 1953, 8); У наші дні практично повністю ліквідовані скарлатина і дифтерія, які часто призводили до токсичних уражень серцевого м'яза (Вечірній Київ, 28.VII 1975, 2) [5, с. 178].*

Обсяг семантичних компонентів, зафіксованих лексикографами в узусі, став базою для набуття переносного значення, ще не зазначеного словниками. Набуття загальноновживаного статусу досягається проникненням у інші дискурсивні практики у результаті метафоричного переносу при описі ситуацій, відносин, явищ. У економічному дискурсі поширюється нова синтагматика *токсичний кредит, токсичні активи, токсичні папери, токсичний вклад, токсичний фонд* та ін. для позначення потенційно збиткових, неліквідних явищ у фінансовій сфері.

Психологи стали описувати ознаки токсичності як моделі поведінки людини у суспільстві, використовують означений прикметник для характеристики людини, яка вороже ставиться до свого оточення, чинить психологічний тиск на співрозмовників, має на меті заподіяти їм шкоду. Поширення набули синтагми типу *токсичні колеги, токсичні батьки, токсичний начальник, токсичний політик, токсичний тренер* тощо, у яких прикметник вжитий на означення людини, що провокує на конфлікт, злу чи уїдливу людину. Недружні групи людей, серед яких панує важка атмосфера, іменують *токсична компанія, токсичний персонал* і т.ін. Гнітючий стан людини, що завдає болю, в узусі називають *токсичним коханням, токсичним соромом, токсичними відносинами* і т.ін. Наприклад у текстах: *Погана комунікація та егоїзм – це токсичне поєднання, яке може вижити мало шлюбів. Багато хто вважає, що світ стає більш справедливим, але, можливо, він стає лише менш токсичним. Залучити Денні до цієї компанії було токсичним рішенням. Токсичний вплив має не тільки фізіологічний, але і поведінковий характер* [7].

Розмовна стихія надає приклади подібного розуміння аналізованого прикметника: *Але, солодкий, ти токсичний, і ти нас вибиваєш, тож пора тобі йти. Ви, хлопці, знаєте, якщо ви викрутите токсичну фігню, люди стануть у чергу і заплатять, щоб це побачити!* [7].

Найбільш чутливими до набуття нової семантики прикметника *токсичний* виявилися електронні словники сленгу. Якщо раніше лексема *токсик* подавалася зі значенням 'токсикоман', то Словник молодіжного сленгу 2021 фіксує і таке тлумачення: **Токсик** – *токсична людина, яка постійно скаржиться, ниє і псує іншим настрій* [3].

Сповнені злості, сарказму судження, думки, відзначені злобою та зайвою уїдливістю, стали називати *токсичні коментарі, токсичні питання, токсична реклама* тощо. *Токсична інформація* лине з *токсичного телевізора* чи фіксується у *токсичному Фейсбуці*.

Прикметник у сполученні *токсичний колір* синонімічний до лексем *яскравий, їдкий, насичений* не фіксується сучасними тлумачними словниками. Доробки, що поповнюють сучасну скарбницю української лексикографії [1; 2; 6], не звернули увагу на наслідки такої синтагматики. Зауважимо, синонімічний ряд, що наводиться словником синонімів української мови, стосується лише прикметника *токсичний* у спеціальному значенні 'який є токсином, містить токсин' і складається з лексем *отруйний* (який є отрутою, має в собі, виділяє отруту), *отруйливий, отрутний* рідко, *ядовитий, ядучий* рідко, *труйний* діал. [4].

Поступова експансія семи 'такий, що шкодить' відбувалася під тиском зростання агресивності та наростання негативізму у суспільному бутті у кінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя [8; 9; 10; 11; 12]. *Токсична благодійність* розуміється як переважно злочинна діяльність, пов'язана з вилученням грошей у громадян під приводом допомоги нужденним. *Лінгвотоксичні явища* – явища, що завдають шкоди мові в цілому та мовленню людини зокрема.

Процеси глобалізації пришвидшили не лише появу в українській мові запозичених слів, продукування на їхній основі нових лексем, але і стимулювали нові метафоричні переноси відомих українській мові слів із запозиченими коренями. Похідні значення прикметника *токсичний* здебільшого мають пейоративне забарвлення, обумовлене ядерною семою твірної лексеми. Як виходець зі спеціального вживання у хімічному, біологічному та медичному дискурсах, він розповсюдився у психологічному, економічному, суспільному, мистецькому, лінгвістичному дискурсах, набуваючи ознак загальноновживаного слова. Виникає нагальна потреба лексикографічного фіксування описаних еволюційних процесів. Використання сучасних електронних засобів дозволяє словникам оперативніше реагувати на появу інновативних явищ у мові. Наявна у лексикографів практика укладання словників, які презентують активні ресурси номінації, фіксують зміни української мови новітнього періоду, має набути системного характеру. Розвідки мовознавців можуть слугувати базою для лексикографічних робіт, що відображають зміни у сучасній мові за останні десятиріччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
2. Горох – словники України. URL: <https://goroh.pp.ua>
3. Серед токсиків і крашів. Словник молодіжного сленгу 2021 року. URL: <https://www.unian.ua/society/molodizhnyi-sleng-2021-slovník-populyarnih-sliv-novini-ukrajini-11568433.html>
4. Словник синонімів української мови. URL: <https://1675.slovaronline.com>
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. 658 с.
6. Словник української мови (СУМ 20). URL: <http://surl.li/ewbza>
7. Toxic: переклад, визначення, синоніми, вимова, транскрипція, антоніми, приклади. URL: <https://ua.opentran.net/english-ukrainian/toxic.html>
8. Тукова Т. В. Актуалізація проблеми захисту людського достоїнства в обществі и языке. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах*: матеріали X міжнародної наукової конференції (15–16 квітня 2021 р., Дніпро). Дніпро: Ліра, 2021. С. 165–167.
9. Тукова Т. В. Вербалізація захисної рефлексії сучасника («фіолетове состояние»). *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах*: IX Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 12–13 квітня 2019 року): матеріали. Дніпро: Ліра, 2019. С. 207–210.
10. Тукова Т. В. Мир – сознание – язык в новых условиях. *Мова і культура*: наук. журнал. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. Вип. 19, Т. 1(181). С. 26 – 32.
11. Тукова Т. В. Презентація стану безвиходності в сучасному мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 38. Том 3. С. 165–168.
12. Тукова Т. В. Психологічне насильство в соціумі, свідомості и мові. *Молодий вчений*. 2020. № 9.1 (85.1). С. 120–126.

О. В. Цвєтасєва (м. Дніпро)

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ СПОРТИВНИХ ІДІОМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Незважаючи на велику кількість досліджень в рамках фразеології, як вважається, достатнє напрацювання теоретичної бази стосовно розмежування одиниць, що складають предмет вивчення фразеології, все ще існує велика різноманітність визначень і критеріїв класифікації. Це ускладнює консолідацію систематичного і наукового дослідження цієї теми